

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

*Коломієць Леся Ігорівна¹, Сольвар Вікторія Василівна²,
Кожедуб Тетяна Сергіївна³*

¹Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1309-5761>

²Студентка освітнього ступеня магістра спеціальності 053 Психологія Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0965-111X>

³Студентка освітнього ступеня бакалавра спеціальності 053 Психологія Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0938-3397>

UDC: 159.922.9.072:159.923.2

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад емпіричного дослідження особистісного самоздійснення осіб юнацького віку. Визначено, що юнацький вік супроводжується посиленням саморефлексії й здатності до самопроєктування, активацією процесів самовизначення й самоствердження, підвищенням потреби в саморозвитку й самореалізації, що потребує наукової уваги в контексті вивчення проблеми особистісного самоздійснення юнаків і дівчат. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «особистісне самоздійснення» вітчизняних і зарубіжних учених. Запропоновано формальну модель, що розкриває психологічний зміст і структуру самоздійснення особистості через сукупність його процесів, форм, компонентів, визначення інстанції особистісного самоздійснення. З урахуванням результатів теоретичного аналізу актуалізовано потребу й запропоновано авторський погляд на складові особистісного самоздійснення осіб юнацького віку та їх діагностичні індикатори, що будуть операціоналізовані й вивчені в процесі подальшого емпіричного дослідження.

Ключові слова: особистісне самоздійснення, самовизначення, самопроєктування, саморозвиток, самореалізація, самоактуалізація, юнацький вік, теоретична модель, емпіричне дослідження.

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Lesia Kolomiets, Viktoriia Solvar, Tetiana Kozhedub

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У наукових публікаціях українських і зарубіжних учених актуалізується потреба вивчення внутрішніх механізмів детермінації особистісної активності, автономії, пояснення вікових можливостей і особливостей самореалізації суб'єктів життєдіяльності. Увага вчених нині сфокусована на категоризації психологічних понять, які уособлюють способи самоздійснення особистості, пояснюють її суб'єктність, характеризують чинники життєвої успішності в онтологічному контексті. Така наукова увага виправдана з огляду на сучасну потребу стимулювання й підтримання високого особистісного потенціалу громадян, здатних до реалізації в умовах швидких глобалізаційних змін, суспільно-політичних і соціально-економічних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Окремі аспекти проблеми самоздійснення (життєвого, професійного, особистісного) розкриваються в наукових дослідженнях К. Абульханової-Славської (Абульханова-Славська, 2001), І. Гуляс (Гуляс, 2011), О. Кокуна (Кокун, 2013), І. Кузнецової (Кузнецова, 2016), С. Максименка (Максименко, 2014, 2016), С. Панченко (Панченко, 2012), Т. Савченко (Савченко, 2013), Н. Чепелевої (Чепелева, 2016), О. Штепи (Штепа, 2017, 2018) та ін. Загалом,

науковці визначають самоздійснення як процес реалізації людиною своїх можливостей, задоволення потреб, усвідомлення потенціалу й вибудови життєвої перспективи, досягнення особистісно і суспільно значущих результатів діяльності. Зарубіжні й вітчизняні вчені наголошують на специфічних особливостях самоздійснення, серед яких варто згадати реалізацію активної позиції суб'єкта життєдіяльності в процесі розкриття особистісного потенціалу, прояви свободи вибору, демонстрацію готовності брати на себе відповідальність під час перетворення дійсності й одночасного самоперетворення, пошук себе й самовдосконалення тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Водночас можна констатувати, що проблема операціоналізації складових особистісного самоздійснення осіб юнацького віку потребує подальшого розроблення і конкретизації, виведення на рівень узагальнення ключових складових детермінації їхньої життєвої успішності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад емпіричного дослідження особистісного самоздійснення осіб юнацького віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Психічний розвиток осіб юнацького віку сензитивний для появи ключових особистісних новоутворень, важливих й для наступних етапів життєдіяльності.

Він відзначається посиленням саморефлексії, активацією процесів самовизначення, виникненням яскраво вираженої тенденції до самоствердження, потреби в саморозвитку й самореалізації. У цей час відбуваються інтенсивні трансформації ціннісно-смилових орієнтацій, переконань і світогляду, що супроводжуються зверненням уваги юнаків і дівчат на пошук сенсу життя, прагненням усвідомити власну значущість і знайти своє місце в житті, осмисленням свого життя не як ланцюжка випадкових розрізнених подій, а як цілісного спрямованого процесу, що вимагає особистісної відповідальності, має логічне розгортання і сенс. Реконструкція життєвих смислів, цінностей, потреб актуалізує самопроективну діяльність, завдяки якій у свідомості осіб юнацького віку вибудовується перспективний план свого життєвого шляху, моделюються механізми його втілення у реальність. Такі важливі якісні трансформації цього віку призводять до формування активної життєвої позиції юнаків і дівчат, з якої починається самостійне доросле життя, сприяють механізмам особистісного самоздійснення.

Поняття «особистісне самоздійснення» у науковій зарубіжній літературі розглядається більшою мірою синонімічно з дефініціями «самореалізація» і «самоактуалізація». Зокрема, такий підхід простежується у наукових публікаціях Ш. Бюлер, яка поняття «самоздійснення» категоризувала як «звершення всебічної реалізації самої себе», назвала самоздійснення рушійною силою роз-

витку й ознакою результативності життя (за Савченко, 2013: 251). Розуміючи семантичну єдність згаданих понять, Ш. Бюлер вважала самореалізацію моментом процесу самоздійснення й обґрунтувала думку про те, що на кожному віковому етапі процесу самоздійснення мають свої специфічні прояви (наприклад, переживання завершеності дитинства у 12-18 р., самореалізованості у 25-50 р. тощо). Важливими з огляду на мету нашого дослідження є уявлення Ш. Бюлер про кореляти самоздійснення, з-поміж яких основну увагу вона приділяла самовизначенню як здатності людини ставити досяжну життєву мету, адекватну внутрішнім потребам, особистісним смислам, розумінню сутності особистісного і соціального функціонування. Серед інших корелятивів самоздійснення Ш. Бюлер згадувала також інтелектуальні можливості, завдяки яким особистість спромагається усвідомлювати й оцінювати власний потенціал, а також стан її психічного здоров'я.

Термін «самоздійснення» (*self-realization*) прозвучав й у науковій концепції К. Хорні поруч з уведеним поняттям «справжнє Я» (*real self*). К. Хорні провела паралелі між здоровим психічним розвитком і самоздійсненням, в процесі якого реалізуються потенційні можливості особистості. На думку К. Хорні, через невротичний розвиток особистість відчужується від справжньої самої себе, отримує викривлене сприймання реальності й деформоване самоздійснення (за Савченко, 2013: 252). Водночас, у концепції

К. - Г. Юнга самоздійснення пояснюється через співвіднесення свідомого й несвідомого, в результаті чого синтезується і продукується цілісна за сутністю самість суб'єкта життєдіяльності.

У свою чергу, А. Гевірт у якості аналогу до поняття «самоздійснення» використав термін «*self-fulfillment*». Науковець уважав його синонімом самореалізації і самоактуалізації, але одночасно визнав його глибшим за сутнісним змістом. А. Гевірт висловив впевненість, що самоздійснення допомагає особистості реалізувати найглибші бажання й найвищі здібності, що дозволяє їй прожити гідне життя, самореалізуватися, пізнати себе й істину буття (за Кокуном, 2013: 3).

Потребує наукового аналізу в розрізі проблеми, що вивчається, й запропонована А. Ленгле дефініція «екзистенціальна здійсненість». Учений уважав, що вона символізує особистісну здатність до налагодження взаємного обміну і підтримки діалогу зі світом, реалізації активності у процесі самопізнання, пошуку сенсу власного життя. На думку А. Ленгле, саме сенс життя варто вважати узагальненим мотивом життєдіяльності, оскільки він виконує ряд функцій – смислоутворювальну, спонукальну і спрямовуючу (Чаплан, 2017). Тому вивчення екзистенційного самоздійснення може показати якою мірою осмисленим і внутрішньо узгодженим є життєвий контекст особистості, наскільки вона відчуває гармонію у процесі пошуку свого

«Я» та реалізації життєвих планів, як саме прийняті рішення та вчинки відповідають її внутрішній сутності, якою мірою розуміє і приймає вона життя та чи досягла вона стану Его-ідентичності в процесі загального життєздійснення.

Огляд фахових джерел показує, що проблема особистісного самоздійснення розробляється й науковцями близького зарубіжжя. Важливими акцентами для більш повного її розуміння вважаємо такі:

- ⇒ виділення абсолютної важливості як первісних спонук самоздійснення особистісної активності, ініціативи, бажання розвиватися, самовиразитися і самореалізуватися, задовольнити власні потреби; розуміння самоздійснення результатом і найвищим показником розвитку особистості (Абульханова-Славська, 2001: 151);
- ⇒ протиставлення самоздійснення особистості існуванню (С. Рубінштейн);
- ⇒ визнання в якості джерела самоздійснення суперечності між розумінням життєвого сенсу і реальною життєдіяльністю особистості та мірою її наближення до досягнення значущої мети; наявність наділених особистісним сенсом, актуальних і усвідомлених цілей в житті й життєвих планів, які стимулюють особистість до самореалізації, й, як наслідок, призводять до самоздійснення (Коган, 1984);

- ⇒ акцентування на одночасному пізнанні особистістю власної сутності та пошуку життєвої істини в процесі самоздійснення; визнання факту, що самоздійснення спрямовує розвиток (О. Селезньова (Селезньова, 2007: 193);
- ⇒ співставлення самоздійснення і самореалізації як загального й особливого в загальному; пояснення механізмів самореалізації через самотворення і саморозвиток й, відповідно, їх віднесення до процесу самоздійснення (М. Шугуров (Шугуров, 1992) тощо.

У публікаціях вітчизняних науковців поняття «особистісне самоздійснення» використовується як узагальнююча категорія щодо інших дефініцій, які сутнісно символізують свідомий саморух особистості в бік самовдосконалення й реалізації свого життєвого потенціалу. Зокрема, О. Кокун особистісне самоздійснення наділив ознаками свідомого саморозвитку, саморозкриття здібностей і можливостей у різних сферах життєдіяльності, що призводить до досягнення особистісно й соціально значущих результатів, формування власного «простору життя» (Кокун, 2013: 6). Особистісне самоздійснення науковець одночасно вважає і метою, і результатом, і процесом, що супроводжують постійний і безупинний рух особистості до найбільшого розквіту власного суб'єктивного потенціалу. Цей рух супроводжується самовіддачею і мобілізацією, докладанням зусиль і доланням перешкод, реконст-

рукцією життєвих сценаріїв і творчим здійсненням нових задумів, трансформацією смислового простору і збагаченням індивідуального життєвого досвіду, завдяки чому підкріплюється відчуття суверенності, цілісності й неповторності особистості у власноруч змодельованому просторі життя. Ознаками особистісного самоздійснення О. Кокун вважає наявність індивідуальної життєвої стратегії й наміру її реалізувати; прояви вираженої потреби у самовдосконаленні й покращенні досягнень; спрямованість на досягнення цілей і розкриття особистісного потенціалу; визнання індивідуальних досягнень людини оточенням; бажання проявляти творчість та інноваційність тощо.

У свою чергу, О. Штепа особистісне самоздійснення як один із модусів самоздійснення визначила як ресурсно зумовлений процес розгортання власної сутності, персоналізації та персоніфікації (Штепа, 2017: 42). Науковець вважає, що самоздійснення реалізується завдяки психологічній ресурсності як спроможності особистості актуалізувати свої ресурси, усвідомлено керувати ними, збагачувати свій суб'єктивний життєвий потенціал і компетентність. Зважаючи на такі міркування, О. Штепа використовує поняття «особистісна здійсненність», яке, на її думку, відображає завершеність процесу особистісного самоздійснення в форматі конкретного життєвого задання (Штепа, 2018).

Дослідниця І. Гуляс запропонувала ав-

торське визначення самоздійснення як процесу самовтілення особистості, опредметнення власної сутності в матеріальній і духовній дійсності. І. Гуляс зазначила, що повнота самоздійснення особистості залежить від міри розкриття її потенцій і прояву здібностей; повномірності співвіднесеності дійсності життя з справжніми сутнісними потребами, прагненнями й інтересами; особливостей ціннісно-сислової сфери і мотивації (Гуляс, 2011: 85). На думку І. Гуляс, саме мотиви визначають стратегію особистісного самоздійснення, оскільки від усвідомлення суб'єктивно значущих потреб, внутрішнього потенціалу, появи стійкого бажання розкрити свою сутність залежить і прагнення, і результат самореалізації особистості. І. Гуляс запропонувала також розглядати самоздійснення особистості в процесуальному й результативному аспектах як конкретний результат саморозвитку. Зокрема, з точки зору процесуального боку, самоздійснення варто вважати глибинною, сутнісною і наділеною ознаками творчості роботою над власним «Я», саморозкриттям духовної сутності, в результаті чого відбувається екзистенційне самоздійснення суб'єкта, досягаються життєві цілі. У плані результативності самоздійснення І. Гуляс пропонує вважати підсумком формування творчої індивідуальності людини, досягнення нею стану «акмекульмінації» в цілісності усіх складових «Я».

Власні наукові визначення самоздійснення особистості, його особливостей і скла-

дових запропонували також українські дослідниці А. Большакова (Большакова, 2015: 206), І. Кузнецова (Кузнецова, 2016: 130), С. Панченко (Панченко, 2012: 614). У сформульованих авторами визначеннях самоздійснення відноситься до безперервного процесу. Він спрямовується, на думку І. Кузнецової, на реалізацію особистістю власного внутрішнього змісту через незалежний вибір нею способу взаємодії зі світом та готовність відповідати за зроблені життєві вибори і вчинки. У свою чергу, А. Большакова вважає, що самоздійснення як процес символізує головну мету життя, «задає напрямок та зміст перебігу усіх процесів руху самості на життєвому шляху: самовизначення, самоактуалізації, самореалізації, саморозвитку, особистісного зростання, самоствердження» (Большакова, 2015: 206).

При вивченні самоздійснення осіб юнацького віку варто брати до уваги виділені С. Панченко такі його форми: зовнішнє, завдяки якому особистість самовиражається в різних сферах життєдіяльності, а також внутрішнє, що забезпечує її самовдосконалення (Панченко, 2012: 620). Очевидний інтерес складає також представлення І. Кузнецовою складу самоздійснення особистості у єдності таких компонентів: мотиваційно-ціннісного (визначення життєвого покликання; розуміння власних потреб, інтересів і цілей; усвідомлення внутрішнього потенціалу та інтенцій; визнання себе суб'єктом життєдіяльності й самостворення); діяльнісно-вольового (наявність і

достатність внутрішньої зібраності й зосередженості, виражених вольових якостей, упевненості у прийнятих рішеннях і зроблених діях, готовності брати на себе відповідальність); результативного (співвіднесення специфічних вікових завдань із одержаними результатами й досягненнями) (Кузнецова, 2016: 131).

З урахуванням проведених теоретичних узагальнень наукових праць дослідників обраної проблеми, вважаємо доцільним пред-

цією тощо, які, до слова, А. Большакова називає процесами самоздійснення (Большакова, 2015: 207), С. Панченко – його способами (Панченко, 2012: 615). Зупинимося коротко на їх аналізі, з огляду на необхідність подальшої операціоналізації в емпіричних показниках. Зокрема, сформованість самовизначення як головного новоутворення осіб юнацького віку, символізує про міру самостійності, внутрішньої переконаності, індивідуальної здатності

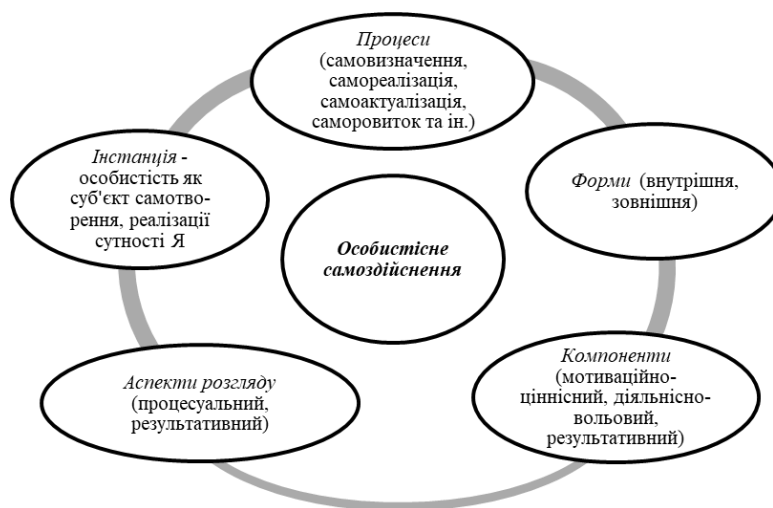

Рис. 1. Психологічний зміст і структура поняття «особистісне самоздійснення».

ставити психологічний зміст і структуру самоздійснення особистості у вигляді формальної моделі, яка в подальшому потребує більш системного узагальнення, доповнення зазначених параметрів і верифікації (рис. 1).

Зроблений аналіз наукових підходів учених до категоризації поняття «особистісне самоздійснення» показав його співвіднесеність з самовизначенням, саморозвитком, самореалізацією, самоактуалізацією, самовираженням, самопроектуванням, самотрансценден-

юнаків і дівчат ідентифікувати суб'єктивно значущі потреби, здійснювати життєві вибори, формулювати цілі, приймати рішення й відповідати за наслідки власної життєдіяльності. Інтернальний локус контролю, внутрішня мотивація, розвинена саморегуляція є, на думку С. Максименка, Л. Сердюк, детермінантами суб'єктивної свободи особистості, успішності її самореалізації, й, як наслідок, самоздійснення (Максименко & Сердюк, 2016).

Самовираження і самореалізацію, як

показав теоретичний аналіз, вважають процесами (способами) самоздійснення особистості. На думку С. Панченко, у контексті самоздійснення особистості усвідомлене самовираження покладається на самовиявлення, самопрезентацію, самодемонстрацію власних здібностей, можливостей і підкріплення, таким чином, її суб'єктивного потенціалу в різних сферах життєдіяльності, ствердження індивідуальності (Панченко, 2012). Стимульоване прагненнями в самоактуалізації й саморозвитку самовираження забезпечує прогресивне особистісне зростання, творчу об'єктивацію психологічних ресурсів, що призводить до самоздійснення. Усвідомлена й підкріплена особистісною спроможністю потреба в самовираженні, адекватно сформульовані суб'єктивні цілі, розуміння своїх потреб і життєвого покликання визначають повноту самоздійснення. Тобто, як резюмує С. Панченко, чим виразніше самовизначення, тим ймовірніше самоздійснення,

Самореалізація, як детермінанта особистісного самоздійснення, тлумачиться нині крізь призму усвідомленої, цілеспрямованої і продуктивної автономної активності, прояву сутнісних сил, розвитку особистісного потенціалу й опрідметнення можливостей особистості в різних сферах життєдіяльності (Максименко & Сердюк, 2016). Успішна самореалізація пов'язана з самовизначенням, само-refлексією, самопізнанням, внутрішньо мотивованою постановкою цілей, ціннісними вимірами, вірою у власні можливості, які виступа-

ють у якості своєрідного пускового механізму переведення внутрішніх прагнень і потенцій особистості у зовнішні прояви її індивідуальності, взаємодії зі світом, конкретні результати діяльності. Слушним у контексті нашого наукового розгляду вважаємо акцентування С. Максименком, В. Осьодло на тому, що самореалізація включає усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, які сприяють самоперетворенню й самовираженню, реалізації потенцій, формуванню власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе; забезпечують постановку особистісно значущих і досяжних цілей, визначають способи їх досягнення (Максименко, Осьодло, 2010: 7).

Беручи до уваги визначення сучасних науковців (Е. Галажинський, Л. Коростильова, Д. Леонт'єв, С. Максименко та ін.), співвідносячи психологічний зміст понять «самоздійснення» і «самореалізація», можна, на нашу думку, зробити наступні узагальнення: по-перше, самореалізація є процесом здійсненості можливостей розвитку «Я» особистістю на основі актуалізації психологічних ресурсів, налагодження ефективної взаємодії з оточенням у процесі життєтворчості, докладавання зусиль і долання перешкод у ситуаціях невизначеності, підвищення власної життєстійкості; по-друге, самореалізація як механізм переведення можливостей суб'єкта в дійсність сприяє пошуку себе й самоствердженню на життєвому шляху, що призводить до підвищення самоефективності, інтенсифікації

особистісного зростання й, відтак, самоздійснення; по-третє, самореалізація пов'язана з вибором тих життєвих середовищ, стосовно яких можливе найбільш адекватне й результативне самоздійснення особистості; по-четверте; кожний віковий етап характеризується своєрідним перебігом і результатами самореалізації, що зумовлюється специфічними завданнями психічного розвитку, а тому від задоволеності саморозвитком і самореалізацією у конкретний момент життя залежить повнота й міра самоздійснення особистості в суб'єктивній інтерпретації свого життєвого часу, власної екзистенції й самотрансценденції.

У рамках суб'єктного підходу саморозвиток розуміють як внутрішньо зумовлений, усвідомлений і вмотивований процес стимулювання особистісних якостей, засвоєння знань, формування умінь і навичок, збагачення життєвої компетентності й творчого потенціалу, вдосконалення самоорганізації особистості, завдяки якому стає можливим новий, більш якісний та прогресивний рівень її функціонування і продуктивність самореалізації. Важливим для розуміння саморозвитку у контексті нашого дослідження вважаємо його зумовленість прагненням до самоактуалізації і самовдосконалення, потребою у самозмінюванні й самореалізації, мірою рефлексивності особистості, завдяки чому досягається відповідність між домаганнями й реальністю, підтримується відчуття цілісності та справжності буття, його співвіднесеності з істинними праг-

неннями, цілями, цінностями і смислами, а також налагоджується відкритий діалог особистості зі світом з метою взаємоперетворення у постійно мінливих умовах. У цьому контексті варто згадати погляди А. Маслоу, який витлумачив самоактуалізацію як співвіднесеність потенційного (бажаного, цільового) і актуального (реального, досягнутого) рівнів саморозвитку особистості, й уважав, що саме від міри реалізованості потреби в самоактуалізації залежить її задоволеність життям й, відповідно, самоздійсненням (за Луценко, 2011: 199). Водночас, важливо взяти до уваги думку М. Смульсон, яка тлумачить саморозвиток крізь призму суб'єктивного переструктурування ментальної моделі світу, появи значущих вікових новоутворень, ампліфікації психічного розвитку, набуття нових особистісних смислів, реінтерпретації особистого досвіду (Смульсон, 2016: 23). Науковець висловила переконання, що саморозвиток не можливий без самопроектування, утворенням якого є відрефлексований, суб'єктивно значущий особистісний проект (*self-design*).

У дослідженнях Н. Чепелевої детально обґрунтовується сутність самопроектування особистості, яке науковець характеризує як її здатність діяти покладаючись на усвідомлений задум, проект власного майбутнього у життєвому (життєвий проект) й особистісному (особистісний проект) вимірах (Чепелева, 2016: 5). Самопроектування базується на осмисленні й інтерпретації набутого суб'єктивного досвіду та створенні на цій основі

«власного смислового простору життя». Саме цей смисловий простір, на думку Н. Чепелевої, варто вважати вагомим чинником особистісного розвитку й конструювання ідентичності, який моделює новий контекст життя, спонукає особистість бути відкритою новому досвіду, детермінує здійсненність життєвих цілей, мотивів, планів і намірів у процесі саморуку до Я-ідеального.

Особистісний проект передбачає реалізацію «задуму себе» шляхом вибудовування суб'єктивно бажаної, близької до ідеальної життєвої стратегії, своєрідної і неповторної моделі саморозвитку в континуумі «минуле – теперішнє – майбутнє». Н. Чепелева наголошує на тому факті, що самопроекування як процес, в основі якого лежить особистісний смисл, особистісне розуміння й інтерпретація суб'єктивного досвіду життя в його динаміці, відбувається на основі самодетермінації, в той час як соціальний розвиток спрямовується впливом оточення. У сукупності, насичена особистісним смислом й відрефлексована суб'єктна активність і зовнішні життєві контексти виступають спонуками до саморозвитку, слугують, на нашу думку, детермінантами особистісного самоздійснення в будь-якому віці, зокрема, й юнацькому.

Н. Чепелева зауважує, що в юнацькому віці розв'язується дилема, пов'язана з основним новоутворенням психічного розвитку – самовизначенням. У випадку, якщо спрямування активності юнаків і дівчат стосується більше зовнішніх атрибутів, аналізу власної

життєвої ситуації, досягнень і життєвих перспектив, ними вибудовується життєвий проект. Якщо їхні основні потреби стосуються саморозвитку, переосмислення ментальної картини світу, своїх світоглядних позицій, внутрішніх ціннісно-мотиваційних установок, розуміння напрямку самозміни, що призводять до трансформації смислового простору, – особистісний проект. Як наслідок, психічними новоутвореннями для першого сценарію стають професійне самовизначення, для другого – особистісне самовизначення (Чепелева, 2016: 16).

Таким чином, особистісне самоздійснення осіб юнацького віку варто розуміти як усвідомлений і безперервний, наділений ознакою ініціативної активності процес життєвого самоздійснення, що покладається на самовизначення, самопроекування, саморозвиток, самовираження й самореалізацію особистості. Особистісне самоздійснення супроводжується постійним самозмінюванням і самовдосконаленням, детермінується особистісним смислом, розумінням сенсу життя і самотрансценденції, ціннісними й мотиваційними установками. Особистісне самоздійснення пов'язане зі свободою вибору і прийняттям відповідальності, впевненістю особистості в можливості досягнення значущих результатів у різних сферах життєтворчості, покладається на психологічні ресурси особистості й здатність їх ефективного використання.

Розуміючи складність і багатоаспектність досліджуваної проблеми, враховуючи

результати її теоретичного аналізу, вважаємо можливим запропонувати авторський погляд дійснення осіб юнацького віку через міру сформованості виділених емпіричних показ-

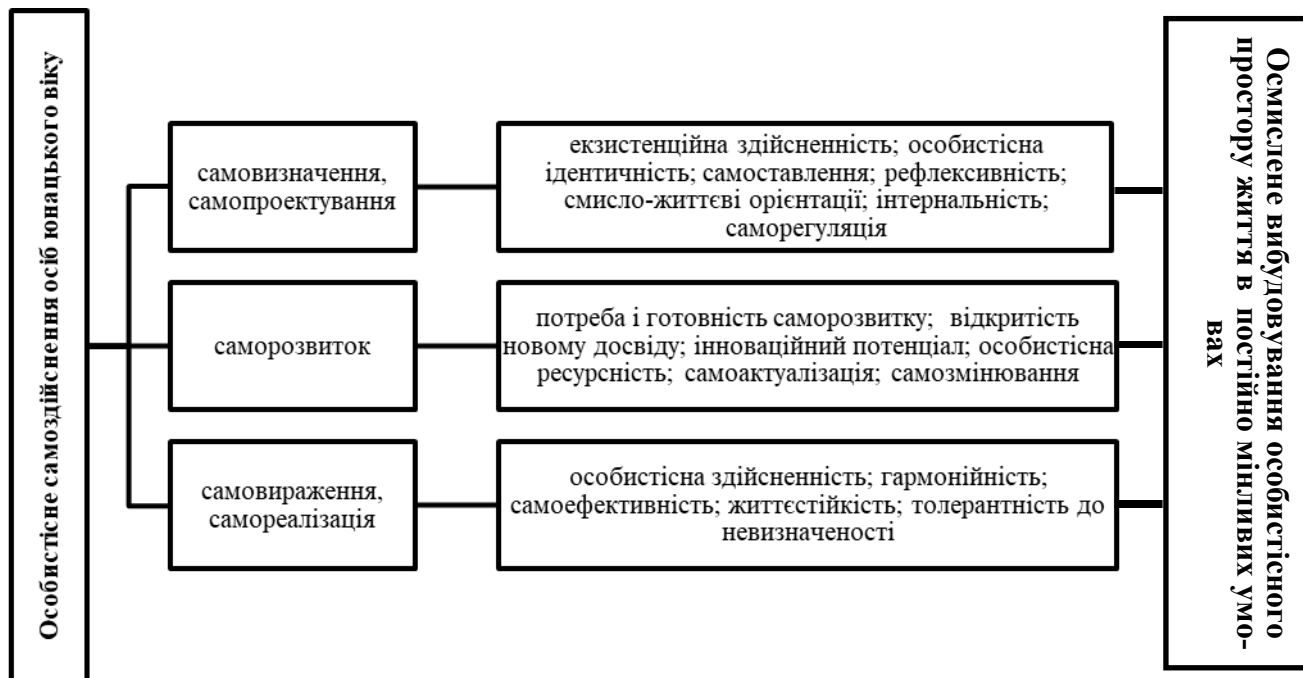

Рис. 2. Теоретична модель емпіричних показників особистісного самоздійснення осіб юнацького віку

на складові особистісного самоздійснення осіб юнацького віку та їх емпіричні показники, що будуть операціоналізовані й вивчені в процесі подальшого емпіричного дослідження (див. рис. 2).

У теоретичній моделі представлено авторський погляд на емпіричні показники особистісного самоздійснення осіб юнацького віку, вивчення яких стане можливим завдяки відбору опитувальників і стандартизованих самозвітів з задовільними психометричними показниками й укладанню відповідної діагностичної батареї. На основі зібраних емпіричних даних вдасться представити психологічну характеристику процесу особистісного самоз-

дійснення та зв'язків між ними.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, здійснений теоретичний аналіз наукових публікацій підтвердив важливість розроблення проблеми особистісного самоздійснення осіб юнацького віку. Подальше вивчення проблеми особистісного самоздійснення в контексті вікової специфіки розвитку юнаків і дівчат в сучасних умовах важливе з огляду на необхідність пояснення ролі наділеної особистісним сенсом суб'єктної активності для переживання відчуття самодостатності й самореалізованості; виявлення особливостей інтерпретації та реінтерпре-

тації екзистенційного досвіду з метою формування адекватних життєвих домагань і цілей саморозвитку; узагальнення й з'ясування ефективності механізмів актуалізації молоддю особистісних ресурсів та використання потенціалу середовища для підвищення успішності самоздійснення в його різних формах і щодо різних сфер життєдіяльності; пояснення труднощів, які виникають у процесі особистісного самоздійснення юнацтва нині та їх впливу на результат; обґрунтування дієвої системи психологічного супроводу особистісного самоздійснення осіб юнацького віку в рамках діяльності різних соціальних інституцій тощо.

Перспективи подальшого розроблення обраної проблеми вбачаємо, зокрема, в комплексному емпіричному дослідженні виокремлених складових особистісного самоздійснення осіб юнацького віку, характеристики його особливостей, чинників детермінації.

References :

- Abulhanova, K. A., Berezina, T. N. (2001). *Vremya lichnosti i vremya zhizni* [Personality time and life time]. Sankt-Peterburg : Aleteyya. [in Russian].
- Bolshakova, A. M. (2015). *Psihologichniy analiz fenomeniv samozdiysnennya osobistosti* [Psychological analysis of the personality self-fulfillment phenomena]. *Molodiy vcheniy – Young scientist*, lyuty, 2 (17), 206-209. Rezhim dostupu : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2%284%29__56 [in Ukrainian]
- Gulyas, I. A. (2011). *Determinanti samozdiysnennya osobistosti* [Determinants of self-fulfillment personality]. *Psihologichni perspektivi – Psychological perspectives*. Vipusk 17, 83-92. [in Ukrainian]
- Kogan, L. N. (1984). *Tsel i smysl zhizni cheloveka* [The purpose and meaning of human life]. Moskva : Smyisl. [in Russian].
- Kokun, O. M. (2013). *Zhitteve ta profesiynne samozdiysnennya yak predmet doslidzhennya suchasnoyi psihologiyi* [Vital and professional self-fulfillment as a subject of study of modern psychology]. *Praktichna psihologiya ta sotsialna robota – Applied psychology and social work*, 9, 1-5. [in Ukrainian]
- Kolomiets, L. I., Solvar, V. V., Kozhedub, T. S. (2019). *Ponyatiyno-kategorealniy analiz problemi osobistisnogo samozdiysnennya osib yunatskogo viku* [Conceptual-categorical analysis of the problem of personal self-fulfillment of adolescents]. *Tendentsiyi rozvitku psihologiyi ta pedagogiyi : materyali myzhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi – Trends in the development of psychology and pedagogy : materials of an international scientific-practical conference* (m. Kiyiv, Ukrayina, 1-2 listopada 2019 roku). Kyiv : GO «Kiyivska naukova organizatsiya pedagogiki ta psihologiyi», ch. 3, 81-84. [in Ukrainian]
- Kuznetsova, I. A., Kuznetsova, N. M. (2016). *Samozdiysnennya yak problema gumanistichnoyi psihologiyi* [Self-fulfillment as a problem of humanistic psychology]. *Nauka i osvita – Science and education*, 2-3, 129-134. [in Ukrainian]
- Lutsenko, V. A. (2011). *Psihologichniy zmist ponyattya «samorealizatsiya» osobistosti* [Psychological content of the concept of "self-realization" of the individual]. *Visnik Natsionalnogo universitetu oboroni Ukrayini – Bulletin of the National Uni-*

- iversity of Defense of Ukraine, 6 (25), 197-201. [in Ukrainian]
- Maksimenko, S., Serdiuk, L. (2016). Psychological potential of personal self-realization. *Social welfare : interdisciplinary approach*, 1(6), Siauliai university, 92-100.
- Maksimenko, S. D. (2014). Zhitteviy shlyah osobistosti yak bazova kategoriya genetichnoyi psihologiyi [The personal life path as a basic category of genetic psychology]. *Naukoviy visnik Mikolayivskogo derzhavnogo universitetu imeni V. O. Suhomlinskogo – Scientific Bulletin Mykolaiv V.O.Sukhomlynskyi National University*. Seriya : Psihologichni nauki, Vipusk 2.12 (103), 5 -13. Rezhim dostupu : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2_12_3 [in Ukrainian]
- Maksimenko, S. D., Osodlo, V. I. (2010). Struktura ta osobistisni determinanti profesiyanoi samorealizatsiyi sub'ekta [Structure and personal determinants of the subject's professional self-realization]. *Zbirnik naukovih prats Kam'yanets-Podilskogo nats. un-tu im. I. Ogiienka, In-tu psihologiyi im. G. S. Kostyuka NAPN Ukrayini – Collection of scientific papers "Problems of modern psychology" Kamianets-Podilskiy National Ivan Ogiienko University and G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. Vip. 8. Kam'yanets-Podilskiy : Aksioma, 3-19. [in Ukrainian]
- Panchenko, S. M. (2012). Porivnyalna charakteristika sposobiv samozdiysnennya doroslih [Comparative characteristics of adult self-fulfillment]. *Zbirnik naukovih prats Kam'yanets-Podilskogo nats. un-tu im. I. Ogiienka, In-tu psihologiyi im. G. S. Kostyuka NAPN Ukrayini – Collection of scientific papers "Problems of modern psychology" Kamianets-Podilskiy National Ivan Ogiienko University and G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 614-624. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-18.%p> [in Ukrainian]
- Chepeleva, N. V., Andreeva, Ya. F. (red) (2016) Psihologiya samorozvitku osobistosti : zbirnik naukovih prats [Psychology of personality self-development]. Chernivtsi-Kiyiv. [in Ukrainian]
- Savchenko, T. L. (2013). Geneza terminu «samozdiysnennya osobistosti» ta rol uvagi u tsumu protsesi [The genesis of the term "self-fulfillment of personality" and the role of attention in this process]. *Aktualni problemi psihologiyi : Zbirnik naukovih prats Institutu psihologiyi imeni G. S. Kostyuka NAPN Ukrayini - "Actual problems of psychology": Scientific Papers of the G. S. Kostyuk Institute of Psychology Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, tom 5, vipusk 13, 251-257. [in Ukrainian]
- Seleznyova, E. V. (2007) Samoosuschestvlenie kak akmeologicheskaya kategoriya [Self-fulfillment as an acmeological category]. *Mir psihologii – World of psychology*, 1, 192-203. [in Russian]
- Shtepa, O. S. (2017). Aktualizatsiya psihologichnih resursiv za kontekstu neviznachenosti yak marker tipu osobistisnogo samozdiysnennya [Actualizing of psychological resources in the context of ambiguity as a marker of the type of personality self-fulfillment]. *Teoriya i praktika suchasnoyi psihologiyi – Theory and practice of modern psychology*, 1, 42-47. Rezhim dostupu : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2017_1_9 [in Ukrainian]
- Shtepa, O. S. (2018). Obituvalnik osobistisnoyi zdiysnennosti : teoretichni pidstavi dlya rozrobki ta rezultati aprobatsiyi [The questionnaire of a personality's psychological resourcefulness: the

results of development and approbation of the author's method]. *Psichologichnyi chasopis: zbirnik naukovih prats – Psychological Journal: Scientific Review / za red. S. D. Maksimenka*. Kyiv: Institut psihologiyi imeni G. S. Kostyuka Natsionalnoyi akademiyi pedagogichnih nauk Ukraini, 5, 196-223. Rezhim dostupu: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2018_5_15 [in Ukrainian]

Shugurov, M. V. (1992). *Sotsialnyy konflikt i samoosuschestvlenie lichnosti [Social conflict and self-fulfillment of personality]*. Saratov: Izd-vo Sarat. gos. akad. prava. [in Russian]

Lesia Kolomiets

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology and Social Work, Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University in Vinnytsia, Vinnytsia (Ukraine)

Viktoriia Solvar

Student of Master's degree in Psychology, Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University in Vinnytsia, Vinnytsia (Ukraine)

Tetiana Kozhedub

Student of Bachelors degree in Psychology, Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University in Vinnytsia, Vinnytsia (Ukraine)

THE JUSTIFICATION OF THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE EMPIRICAL RESEARCH ON ADOLESCENTS' SELF-FULFILMENT

ABSTRACT

The article justifies the theoretical-methodological foundations for the empirical research on adolescents' self-fulfilment. The article

determines that adolescence is accompanied with strengthen self-reflection and ability to self-design, activation of self-determining and self-affirming processes, increase the need for self-development and self-realization; these processes require scientific attention in the context of studies on boys' and girls' self-fulfilment.

National and foreign scientists' approaches to definition of "personal self-fulfilment" were analyzed. By defining of the concept of "personal self-fulfilment", the scientists emphasize an individual's personal activities, his/her needs for self-realization and readiness for self-changes, creativity at fulfilment of diverse life tasks, his/her conscious need in fulfilment of personal potential and personal capacity development.

The article determines that adolescents' personal self-fulfilment should be understood as a conscious and continuous, endowed with signs of initiative activities, process of self-realization in life, which relies on self-determination, self-design, self-development, self-realization and self-actualization. Personal self-realization is accompanied by constant self-changes and self-improvements, determined by personal understanding of a life meaning and self-transcendence, own values and motivation attitudes. Personal self-realization is associated with the freedom of choices and accepted responsibility, achieved significant results in various areas of life-creation, relying on a person's psychological resources and ability to use them effectively.

A formal model is proposed that reveals

the psychological content and structure of self-fulfilling through a set of its processes (self-determination, self-realization, self-actualization, self-development, etc.), forms (external and internal), components (motivational-value, acting-volitional, effective), determining a target point of personal self-fulfilment. Based on the performed theoretical analysis, the authors' view on the components of adolescence's personal self-fulfilment and its diagnostic indicators is offered, which will be studied in detail in the further empirical research.

Key words: personal self-fulfilment, self-determination, self-design, self-development, self-realization, self-actualizations, adolescence, theoretical model, empirical research.

Коломиец Леся Игоревна

Кандидат педагогических наук, доцент кафедры психологии и социальной работы Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского, г. Винница (Украина)

Сольвар Виктория Васильевна

Студентка образовательной степени магистра специальности 053 Психология Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского, г. Винница (Украина)

Кожедуб Татьяна Сергеевна

Студентка образовательной степени бакалавра специальности 053 Психология Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского, г. Винница (Украина)

ОБОСНОВАНИЕ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ ЭМПИРИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ЛИЧНОСТНОГО САМООСУЩЕСТВЛЕНИЯ ЛИЦ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена обоснованию теоретико-методологических основ эмпирического исследования личностного самоосуществления лиц юношеского возраста. Определено, что юношеский возраст сопровождается усилением саморефлексии и способности к самопроектированию, активацией процессов самоопределения и самоутверждения, повышением потребности в саморазвитии и самореализации, что требует научного внимания в контексте изучения проблемы личностного самоосуществления юношей и девушек.

Проанализированы научные подходы к определению понятия «личностное самоосу-

ществление» отечественных и зарубежных ученых. Выяснено, что при определении понятия «личностное самоосуществление» ученые отмечают личностную активность субъекта, его потребность в самореализации, готовность к самоизменению и творчеству в процессе выполнения разноплановых жизненных задач, осознанную потребность в реализации собственного потенциала, развитии личностных возможностей.

Определено, что личностное самоосуществление лиц юношеского возраста следует понимать как осознанный и непрерывный, имеющий признак инициативной активности процесс жизненного самоосуществления, что полагается на самоопределение, самопроектирование, саморазвитие, самовыражение и самореализацию личности. Личностное самоосуществление сопровождается постоянным самоизменением и самосовершенствованием, детерминируется пониманием смысла жизни и самотрансценденции, ценностными и мотивационными установками. Личностное самоосуществление связано со свободой выбора и принятием ответственности, достижением значимых результатов в различных сферах жизнетворчества, возлагается на психологические ресурсы личности и способность их эффективного использования.

Предложено формальную модель, раскрывающую психологическое содержание и структуру самоосуществления личности в совокупности его процессов (самоопределение,

самореализация, самоактуализация, саморазвитие и др.), форм (внешняя и внутренняя), компонентов (мотивационно-ценностный, деятельностно-волевой, результативный), определения инстанции личностного самоосуществления. С учетом результатов теоретического анализа актуализирована потребность и предложен авторский взгляд на составляющие личностного самоосуществления лиц юношеского возраста и их диагностические индикаторы, которые будут операционализованы и изучены в процессе дальнейшего эмпирического исследования.

Ключевые слова: личностное самоосуществление, самоопределение, самопроектирование, саморазвитие, самореализация, самоактуализация, юношеский возраст, теоретическая модель, эмпирическое исследование.

Дата отримання статті: 10.10.2019

Дата рекомендації до друку: 25.10.2019

Дата оприлюднення: 31.10.2019